

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Psychologii Wychowawczej i Psychoprofilaktyki

MAŁGORZATA SITARCZYK

*Negatywny filtr percepcyjny — czyli jak funkcjonują
rodziny młodzieży doświadczającej kryzysu
w wartościowaniu*

A negative perceptival filter or the functioning of families of teenagers
experiencing value crisis

„Pragnę pokazać tu wewnętrzny obraz, który nie może być dostrzeżony, dopóki nie spojrzę na niego od środka. To wewnątrz nie rzuca się w oczy, dopóki przez nie nie spojrzę. Wtedy dopiero odkrywam ten wewnętrzny obraz, który bardzo chciałbym wam pokazać, obraz nakreślony tak dyskretnie, że nie może być widziany od zewnątrz, obraz upleciony z najdelikatniejszych nastrojów duszy.”

Sören Kierkegaard

Psychologowie coraz częściej podkreślają znaczenie subiektywności percepcji, jej poziomu fenomenologicznego „gdzie rzeczywistością jest nie tyle samo zdarzenie, ile spostrzeżenie go przez jednostkę” (B. Mroziak 1995, s. 143). Zgodnie z postulatami sformułowanymi przez Czabałę, Hessa, Handla, Olsona (za B. Mroziak 1995, s. 143) pod adresem badań nad rodziną, jednym z istotniejszych konstruktów teoretycznych, jakie powinny być przedmiotem badania, są różnice i podobieństwa między dwiema (trzema lub więcej) subiektywnymi perspektywami, czyli wielkość rozbieżności i zbieżności percepcyjnych między poszczególnymi osobami w rodzinie.

Szczególnie interesujące wydaje się poznanie tzw. percepcji bezpośredniej, tzn. dotyczącej zgodności sądów kilku osób w danej kwestii. W przypadku ba-

dań familiologicznych przedmiotem percepcji bezpośredniej jest rodzina traktowana jako „jedność wielu osobowości”, jako system interakcji charakteryzujący się spójnością, adaptacyjnością, komunikacją i funkcjonalnością. Mówimy wówczas o rodzinnej perspektywie wewnętrznej związanej silnie z dążeniem systemu do homogeniczności, której efektem jest między innymi tendencja do wyeliminowania nadmiernych różnorodności poglądów i postaw poszczególnych osób w systemie. Dotychczasowe, dość nieliczne, badania percepcji interpersonalnej w rodzinie można podzielić na dwie kategorie: pierwsza dotyczy rozbieżności percepcyjnych między członkami rodziny (rodzicami a dziećmi lub między małżonkami) w zakresie spostrzegania i/lub wyjaśniania pewnych cech lub zachowań, druga natomiast — wpływu relacji między rodzicami na to, w jaki sposób spostrzegają oni swoje dziecko.

Proponuję trzecią kategorię badań wyrosłą — moim zdaniem — z podejścia holistycznego, w której przedmiotem porównań percepcyjnych jest rodzina traktowana jako system. Zakładam, że stan emocjonalny jednostki ma wpływ na treść jej spostrzeżeń.

„Pozytywny filtr percepcyjny” ma miejsce wówczas, gdy poszczególni członkowie rodziny wskazują na wysoką funkcjonalność systemu i przypisują mu więcej pozytywnych niż negatywnych cech. Pozytywny filtr percepcyjny to tendencja do optymistycznego (lub nawet idealistycznego) oceniania (sposstrzegania) rodziny. „Negatywny filtr percepcyjny” to tendencja odwrotna, polegająca na pesymistycznym (lub nawet katastroficznym) widzeniu rodziny. Powołuję się przy tym na — poparte licznymi danymi empirycznymi — stwierdzenie K. Skarżyńskiej (1981, s. 15), zgodnie z którym „przy spostrzeganiu ludzi z perspektywy wewnętrznej istnieje u obserwatora silna tendencja, aby przypisywać im właściwości jednostronnie pozytywne lub jednostronnie negatywne”. Z dotychczasowych badań wynika, iż tendencja ta charakteryzuje głównie matki. O tym, że ulegają jej ojcowie i dzieci, przekonują badania prezentowane w dalszej części tego artykułu. Ponadto w badaniach nad percepcją interpersonalną podkreśla się, że większą spójnością charakteryzują się obrazy osób ocenianych pozytywnie niż ocenianych negatywnie. Z moich dotychczasowych obserwacji wynika, iż prawidłowość ta dotyczy także rodzinnego wzorca percepcyjnego.

Analizując badania nad rozbieżnościami percepcyjnymi w rodzinie w zakresie spostrzegania cech osobowości i zachowania poszczególnych osób oraz badania nad spostrzeganiem dziecka przez rodziców, nasuwa się uogólnienie, zgodnie z którym w rodzinach klinicznych (np. z dziećmi chorymi na schizofrenię, rodziny pacjentów z rozpoznaną nerwicą czy rodziny z dziećmi uzależnionymi od narkotyków) matki i ojcowie posiadają negatywny obraz dziecka i skłonność do negatywnej interpretacji jego zachowania. Jednocześnie własne małżeństwo opisują jako niesatysfakcjonujące. W konsekwencji ten negatywny filtr percepcyjny

może prowadzić do dysfunkcjonalnej interakcji między rodzicami i dzieckiem (B. Mroziak 1995).

W rodzinach nieklinicznych (zdrowych) dziecko spostrzegane jest najczęściej pozytywnie, tym częściej im bardziej udane są relacje małżeńskie. Satysfakcja z małżeństwa powoduje pozytywny stan emocjonalny rodziców (pozytywny filtr percepcyjny), który zabarwia nie tylko obraz małżeństwa, ale spostrzeganie własnego dziecka (B. Mroziak 1995).

Wychodząc z założeń koncepcji systemowych, można przypuszczać, że stan emocjonalny tworzących ją osób wzajemnie na siebie oddziałują, prowadząc do wspólnego „pozytywnego” lub „negatywnego” obrazu rodziny. Każda osoba w rodzinie posiada taki schemat poznawczy (rodzinny wzorzec rodziny), który można porównać do hologramu, przestrzennego (trójwymiarowego) obrazu, o nieograniczonej głębi ostrości i nieograniczonym polu widzenia, który powstaje z nachodzenia na siebie wzorów określonego rodzaju promieni świetlnych.

Jeżeli przetniemy hologram, każda część będzie zawierała w sobie obraz całości. Jeżeli potniemy go na ćwiartki, nadal zostanie zachowany w każdej części obraz całości itd. (J. Bradshaw 1994, s. 43).

J. Bradshaw jest zdania, że „hologram jest dobrym sposobem uchwycenia systemu rodzinnego. Jeżeli oddalę się od swojej rodziny i tak cała rzeczywistość tej rodziny będzie istniała wewnątrz mnie” (J. Bradshaw 1994, s. 43).

Przedmiotem moich zainteresowań jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy w rodzinach, w których dzieci doświadczają kryzysu w wartościowaniu, występują zbieżności (rozbieżności) percepcyjne w ocenie jej funkcjonowania przez rodziców i dzieci? Czy ma miejsce pozytywny czy negatywny filtr percepcyjny? Jeżeli tak, to jakich wymiarów funkcjonowania systemu dotyczy?

Jednocześnie zakładam, że negatywna perspektywa percepcyjna (negatywny filtr) prowadzi do zaburzeń osobowości i zachowania konkretnych osób, co w konsekwencji powoduje dysfunkcjonalność systemu. W relacjonowanych badaniach jednym z przejawów zaburzeń był doświadczany przez dzieci (młodzież w wieku 17–19 lat) kryzys tożsamości przejawiający się między innymi trudnościami w wartościowaniu. Zdaniem P. Olesia (1988, s. 58) „kryzys w wartościowaniu polega na wystąpieniu specyficznych trudności lub zaburzeń w procesie wartościowania, z którymi łączy się stan zwiększonego niepokoju”. Ten niepokój, a wraz z nim dezintegracja, napięcie emocjonalne, lęk wynika stąd, że trudności w wartościowaniu odnoszą się do ważnej, określanej jako centralna, sfery osobowości (A. Maslow 1990). Zakłócenia lub zaburzenia w wartościowaniu mogą wystąpić w obrębie każdego z procesów składających się na wartościowanie, a głównie w zakresie oceniania, wybierania i realizowania wartości (P. Oleś 1988).

Kryzys w wartościowaniu może przyjmować różne nasilenie (stąd może objawiać się bądź jako trudności bądź zaburzenia w wartościowaniu). Jako zjawisko „rozwojowe”, które prowadzi do większej dojrzałości, ma on charakter czasowy i przemijający. Natomiast wówczas, „gdy jednostka nie może sprostać trudnościom w wartościowaniu, dochodzi na ogół do nasilonej dezintegracji i stan kryzysu przeradza się w formę chroniczną oraz przyjmuje postać nerwicy” (P. Oleś 1988, s. 5). Stan ten niewątpliwie zabarwia nie tylko obraz własny, ale także obraz rodziny (z którego zresztą niejednokrotnie wyrasta).

BADANIA WŁASNE

Referowane badania miały na celu:

1) dokonanie porównania percepcji bezpośredniej systemu rodzinnego prezentowanej przez poszczególne osoby w rodzinach młodzieży doświadczającej kryzysu w wartościowaniu,

2) porównanie perspektywy percepcyjnej osób z rodzin dysfunkcyjnych (w których dziecko doświadcza kryzysu w wartościowaniu) i z rodzin funkcjonujących prawidłowo (w których dzieci nie doświadczają kryzysu w wartościowaniu).

Przedstawione cele implikują prowadzenie badań w ramach systemowych koncepcji funkcjonowania rodziny. Ujęcie takie pozwala na dokładny opis rodziny, łączący w elastyczny sposób wiele jej wymiarów.

Badaniami objęto młodzież (dziewczęta i chłopców) w wieku 17–19 lat, którzy poszukiwali pomocy psychologicznej z powodu depresji, trudności szkolnych lub zaburzeń zachowania. W grupie tej przeważali uczniowie liceów ogólnokształcących. W badaniach wykorzystano dane pochodzące od 22 osób, które uzyskały (spośród 49 przebadanych osób) najwyższe wyniki w Kwestionariuszu do Badania Kryzysu w Wartościowaniu (KKW) — tj. na poziomie 8–10 stena. Wszyscy badani pochodzili z rodzin pełnych zamieszkałych w Lublinie lub okolicach. Matki i ojcowie mieli najczęściej wykształcenie średnie.

Grupę porównawczą stanowiły osoby z rodzin pełnych dobrane parami do rówieśników z grupy podstawowej. W doborze parami uwzględniono płeć, wiek, typ szkoły, wyniki KKW oraz wykształcenie rodziców. Osoby z tej grupy nigdy nie korzystały z pomocy psychologa. W Kwestionariuszu uzyskały wyniki przeciętne i niskie (4–6 sten).

W badaniach wykorzystano dwie standaryzowane i znormalizowane techniki diagnostyczne: Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu autorstwa P. Olesia i Inwentarz „Profil rodziny” autorstwa Z. B. Gasia (1994).

Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu (P. Oleś 1988) składa się z 25 twierdzeń, które dotyczą różnych aspektów wartościowania oraz nawiązują do celów życiowych (ponieważ stosunek do wartości ujawnia się m.in. w stawianiu, akceptacji i dążeniu do realizacji określonych celów w życiu). Zasadniczo badanie KKW prowadzi do uzyskania jednego wyniku ogólnego, wskazującego na nasilenie trudności lub zaburzeń w wartościowaniu.

Inwentarz „Profil rodziny” (Z. B. Gaś 1994) przeznaczony jest do analizy funkcjonowania systemu rodzinnego z punktu widzenia każdego z jego członków. Za podstawę teoretyczną inwentarza przyjęto *Model Circumplex* opracowany przez zespół pod kierunkiem Davida H. Olsona. Model ten zakłada, że rodzina jest systemem funkcjonującym na podstawie trzech wymiarów: spójności, adaptacyjności i procesów komunikacyjnych. Różne nasilenie każdego z nich i ich wzajemne konfiguracje sprawiają, że każdy system rodzinny jest niepowtarzalny, zaś jego funkcjonowanie osiąga różne poziomy prawidłowości lub zaburzeń (Z. B. Gaś 1994). Spójność rodziny określa D. Olson jako więź emocjonalną, która łączy poszczególnych członków rodziny.

Adaptacyjność rodziny traktowana jest jako zdolność systemu rodzinnego do reagowania na stres rozwojowy (lub sytuacyjny) przez zmianę struktury władzy, ról oraz zasad rodzinnych. Podstawowe wymiary adaptacyjności to: sposób wyrażania opinii, stosowana kontrola, panująca dyscyplina, działania negocjacyjne, pełnione role, zasady życia rodzinnego (Z. B. Gaś 1994).

Procesy komunikacyjne pełnią ważną rolę regulacyjną. Zdaniem autorów modelu, efektywna komunikacja w rodzinie ułatwia utrzymanie korzystnych poziomów spójności i adaptacyjności. Zaburzone porozumiewanie się sprawia z kolei, że systemy stają się dysfunkcjonalne (Z. B. Gaś 1994).

Powyzsza koncepcja systemu rodzinnego stała się podstawą teoretyczną omawianego inwentarza. Obejmuje on łącznie 86 twierdzeń, tworzących sześć skal, z których trzy dotyczą pozytywnych wymiarów funkcjonowania systemu i trzy trudności, jakie przeżywa rodzina. Oprócz tego możliwe jest obliczenie wskaźnika PF, który informuje o indywidualnym poczuciu funkcjonalności rodziny (Z. B. Gaś 1994).

Skala S — SPÓJNOŚĆ RODZINY — obejmuje podstawowe przejawy tego wymiaru życia rodzinnego, który pozwala przeżywać poczucie wspólnoty i bliskości emocjonalnej.

Skala A — ADAPTACYJNOŚĆ RODZINY — bada percepcję takich cech systemu, jak: konstruktywność w radzeniu sobie z problemami, współdziałanie w trudnościach, umiejętność negocjowania, wzajemne uzupełnianie się i wymianie w rolach rodzinnych i obowiązkach.

Skala WZ — WZAJEMNE ZROZUMIENIE — ujmuje te elementy funkcjonowania systemu, które wskazują na istnienie swoistej empatii rodzinnej, otwartości na cudze komunikaty i adekwatności wzajemnej percepcji.

Skala RR — ROLE RODZINNE — nie dotyczy pełnienia ról rodzinnych w tradycyjnym ujęciu funkcjonalnym (tzn. roli matki, ojca, dziecka), a opisuje role patogenne o charakterze wzajemnie powiązanych tożsamości.

Skala TR — TRUDNOŚCI ROZWOJOWE — służy do pomiaru poczucia trudności rozwojowych rodziny, manifestujących się w schematyzmie działania, stagnacji, pesymizmie życiowym i bezradności w sytuacji kryzysu.

Skala DR — DEZINTEGRACJA RODZINNA — mierzy poziom trudności rodziny w zintegrowanym przeciwstawianiu się kryzysom. Trudności te sprawiają, że sytuacje kryzysowe nie integrują rodziny i nie dają jej szansy na budowanie poczucia własnej siły i zaradności, lecz nasilają jej poczucie zagrożenia i poziom dysfunkcjonalności (Z. B. Gaś 1994).

WSKAŹNIK PF — POCZUCIE FUNKCJONALNOŚCI:

$$PF = \frac{S + A + WZ}{RR + TR + DR}$$

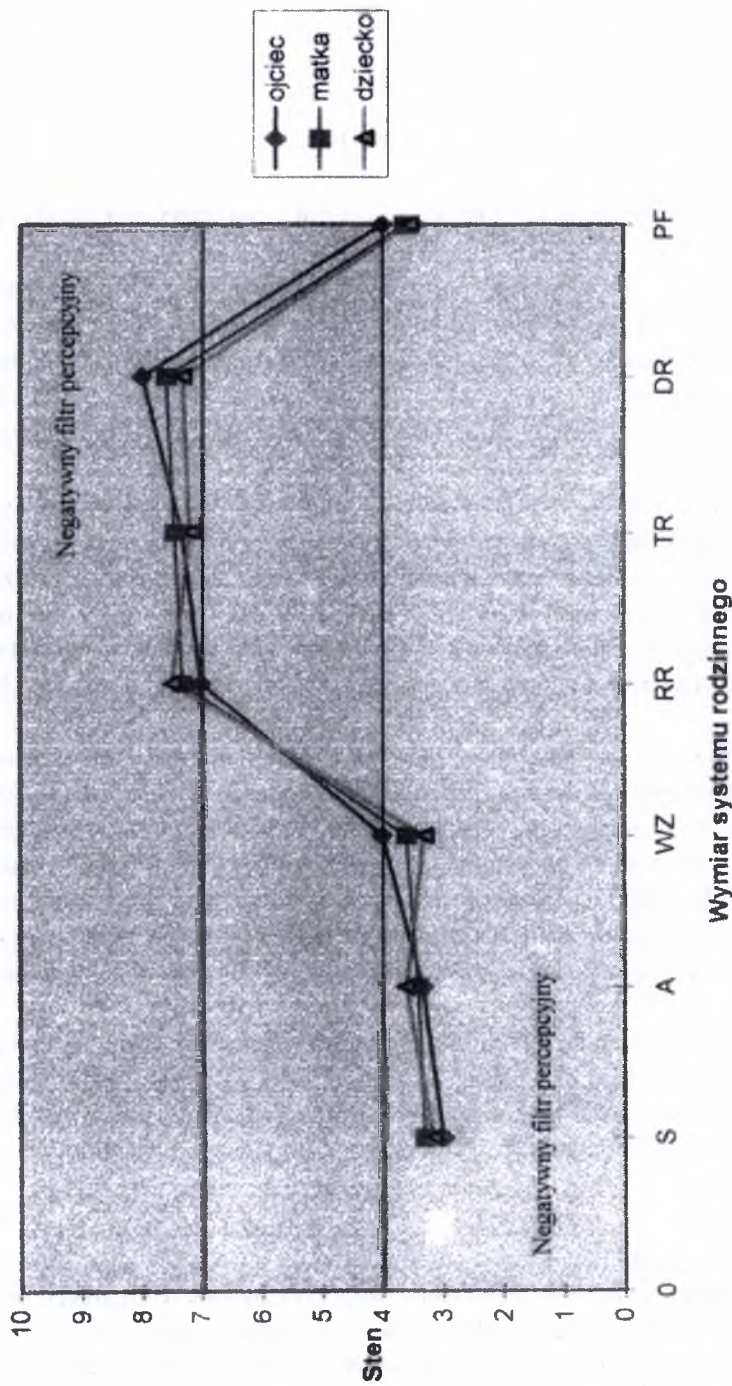
Profil Rodziny wypełniany jest indywidualnie przez poszczególnych członków rodziny, zaś uzyskane wyniki (ich podobieństwa i różnice) wskazują nie tylko na indywidualną percepcję rodziny, ale również na istniejące współzależności w ramach systemu rodzinnego (Z. B. Gaś 1994).

W trakcie prezentowanych badań młodzież oraz ich rodzice (a także rodzeństwo powyżej 15 roku życia) wypełniali odpowiednio: młodzież — KKW i Profil Rodziny, rodzice — Profil Rodziny.

WYNIKI

ZBIEŻNOŚCI I ROZBIEŻNOŚCI PERCEPCYJNE W RODZINACH MŁODZIEŻY DOŚWIADCZAJĄCEJ KRYZYSU W WARTOŚCIOWANIU

Sposób, w jaki dzieci doświadczające kryzysu w wartościowaniu oraz ich rodzice opisują swoje rodziny w wymiarze spójności, świadczy o tym, iż uważają je za systemy luźne (niski poziom spójności), charakteryzujące się słabą więzią emocjonalną. Granice zewnętrzne systemu są otwarte, granice wewnętrzne — zamknięte, zaś granice międzypokoleniowe — bardzo sztywne. Każdy z członków rodziny stara się zachować jak największą przestrzeń prywatną, w oderwaniu od rodziny realizuje swoje zainteresowania i spędza wolny czas. Zgodność oceny klimatu emocjonalnego rodziny między rodzicami i dziećmi jest dość wysoka.

Wymiar systemu rodzinnego

Ryc. 1. Rodziny młodzieży kryzysującej
Families of crisis teenagers

S — spójność, A — adaptacyjność, WZ — wzajemne zrozumienie, RR — role rodzinne, TR — trudności rozwojowe, DR — dezintegracja rodziny, PF — poczucie funkcjonalności

Średnie wyniki w wymiarze „adaptacyjność”, uzyskane przez dzieci z tej grupy i ich rodziców pozwalają zaliczyć badane rodziny do systemów sztywnych (niski poziom adaptacyjności), charakteryzujących się pasywnymi i agresywnymi stylami wyrażania opinii oraz autorytarnym kierowaniem i kontrolą. Negocjacje w tych rodzinach mają znacznie ograniczony zasięg. Osłabione są umiejętności rozwiązywania problemów. Obowiązujące role charakteryzują się sztywnością.

Zdaniem chłopców i dziewcząt, poszukujących pomocy psychologicznej, w ich rodzinach występują zaburzenia komunikacji. Synowie, córki (rzadziej ojcowie i najrzadziej matki) wskazują na dystans emocjonalny, bariery komunikacyjne i silną emocjonalną reaktywność (głównie w formie lęku, złości czy poczucia winy). Taki typ procesów komunikacyjnych nazywa D. Olson „emocjonalnym oddzieleniem”.

Podsumowując: percepcja wymienionych tu wymiarów funkcjonowania systemu rodzinnego wskazuje na „negatywny filtr percepcyjny”. Wszyscy członkowie rodziny oceniają klimat emocjonalny (spójność), adaptacyjność i wzajemne zrozumienie w „czarnych barwach”. Najbardziej pesymistyczny obraz rodziny rysują dorastające dzieci. Najbardziej optymistycznie widzą własną rodzinę matki. Zarysowane rozbieżności percepcyjne są niewielkie (i nieistotne statystycznie).

Podobna rozbieżność — zasadniczo jeszcze bardziej zbieżna bezpośrednia perspektywa percepcyjna — dotyczy pozostałych wymiarów systemu, tj. ról rodzinnych, trudności i dezintegracji. Zdaniem dzieci (i rodziców) w ich rodzinach nasilone są patogeniczne role o charakterze wzajemnych powiązań. Wszyscy badani z tej grupy podkreślają schematyzm działania, pesymizm życiowy i bezradność, której doświadczają w różnych sytuacjach kryzysowych. Zgodnie też spostrzegają dezintegrację, poczucie zagrożenia i ogólną dysfunkcjonalność swoich rodzin.

Analizując wartość statystyki r-Pearsona pomiędzy obrazem rodziny w percepcji ojca–dziecka, matki–dziecka i ojca–matki oraz dziecka–dziecka (rodzeństwa) stwierdzono istotne zbieżności percepcyjne. Okazało się, że pełna zbieżność percepcji wystąpiła w przypadku trzech wymiarów funkcjonowania rodziny:

- adaptacyjności,
- ról rodzinnych,
- trudności rozwojowych.

Zgodność pomiędzy ojcem a dzieckiem dotyczyła jedynie tych trzech wymiarów. Zgodność między matką a dzieckiem obejmowała (oprócz wymienionych tu) także dezintegrację rodziny. Najwięcej zbieżności percepcyjnych wystąpiło w diadzie ojciec–matka i dotyczyło 6 z 7 wymiarów systemu: spójności, adaptacyjności, ról rodzinnych, trudności rozwojowych, dezintegracji i poczucia

funkcjonalności. Jedynie w zakresie oceny komunikacji wystąpiły rozbieżności pomiędzy małżonkami. Nasuwa się tutaj refleksja, że jeżeli tak zgodny, nasycony negatywnymi emocjami obraz rodziny posiadają rodzice, to stanowi on przyczynę negatywnych emocji dziecka, narzucając mu tym samym podobny sposób widzenia rodziny.

ZBIEŻNOŚCI I ROZBIEŻNOŚCI PERCEPCYJNE
W RODZINACH MŁODZIEŻY NIEDOŚWIADCZAJĄCEJ KRYZYSU W WARTOŚCIOWANIU

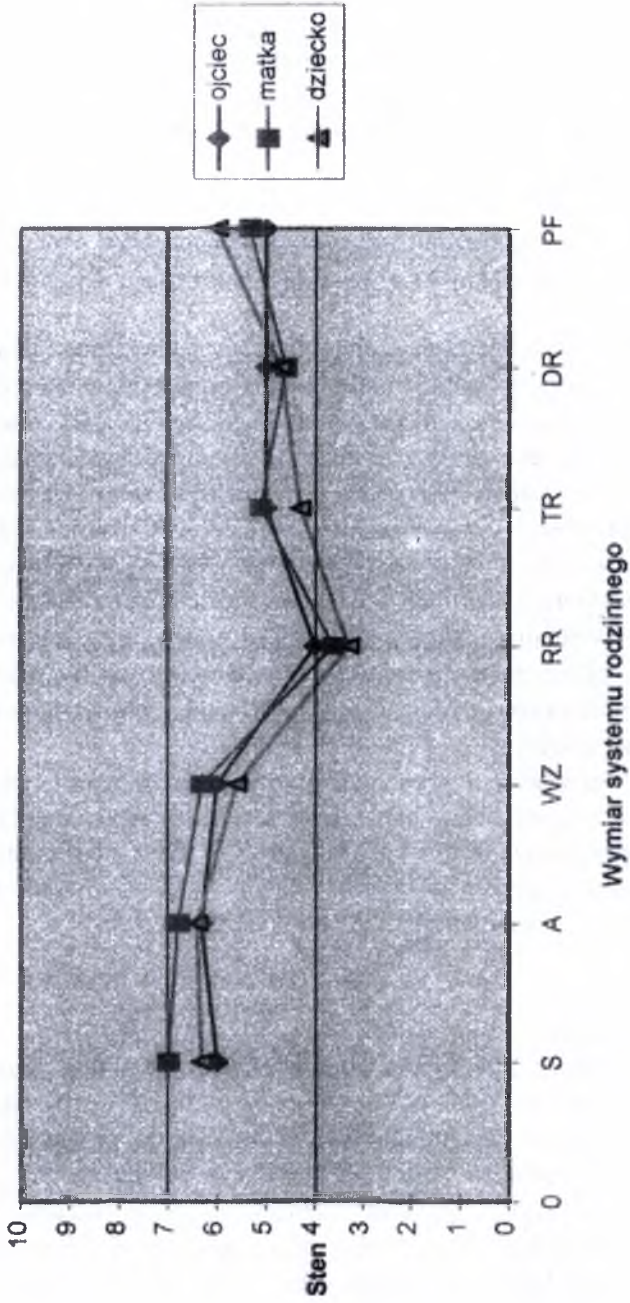
W percepcji poszczególnych osób z tej grupy ich rodziny charakteryzują się umiarkowaną (dzieci) bądź silną (matki) więzią emocjonalną. Granice zewnętrzne pozostają częściowo otwarte, zaś granice wewnętrzne są w pełni otwarte. Decyzje podejmowane są zgodnie przez całą rodzinę. Percepcja poziomu adaptacyjności wskazuje, że są to systemy elastyczne, o egalitarnym stylu kierowania. Rodziny te dobrze radzą sobie z rozwiązywaniem problemów. Niektóre zadania lub role wypełniane są wspólnie. W relacjach wewnątrzrodzinnych dominują sprzężenia zwrotne o charakterze pozytywnym. Ogólny poziom komunikacji spostrzegany jest jako satysfakcjonujący. Jego przejawem są relacje zrównoważone. W rodzinach tych negocjacje prowadzone są w sposób skuteczny, porozumiewanie się jest efektywne, członkowie rodziny wierzą w siebie, posiadają pozytywne cele i konstruktywne potrzeby.

Trudności rozwojowe i sytuacyjne integrują te rodziny, a poszczególnym osobom dają szansę na budowanie poczucia własnej siły i zaradności. Ogólny poziom funkcjonalności rodziny spostrzegany jest jako umiarkowany.

Pełna zbieżność percepcji obrazu rodziny (mierzona współczynnikiem r-Pearsona) dotyczy trzech wymiarów:

- spójności,
- adaptacyjności,
- ról rodzinnych.

Ponadto zgodność między matkami a dziećmi dotyczyła jeszcze percepcji trudności rozwojowych. Zgodność percepcyjna w diadzie małżeńskiej dotyczyła (podobnie jak w grupie poprzedniej) 6 z 7 wymiarów, tj. wszystkich z wyjątkiem wzajemnego zrozumienia. Jednocześnie jednak obraz, jaki posiadają współmałżonkowie, jest nakreślony „jasnymi” barwami. Częściej wskazują oni na konstruktywne niż destruktywne przejawy funkcjonalności swych rodzin. Ich pozytywne emocje udzielają się dzieciom, dając im szansę na rozwój i samodoskonalenie.

Ryc. 2. Grupa porównawcza
The comparative group

Zaprezentowane badania wskazują na to, że w rodzinach młodzieży, która korzysta z pomocy psychologicznej z powodu trudności rozwojowych, mają miejsce istotne zbieżności i niewielkie rozbieżności percepcyjne dotyczące funkcjonowania rodziny jako systemu. W rodzinach klinicznych (dzieci korzystały z pomocy psychologa) zbieżności dotyczą przede wszystkim wymiarów negatywnych, niewielkie rozbieżności zaś pozytywnych stron życia rodzinnego. Najbardziej pesymistyczny obraz rodziny posiadają dzieci. Matki natomiast mają tendencję do spostrzegania swojej rodziny w bardziej pozytywnych barwach niż dzieci i ojcowie. W rodzinach tej grupy obserwujemy „negatywny filtr percepcyjny” (pojawiający się na zasadzie sprzężenia zwrotnego), który tworzy dość trwałe schemat percepcyjny typowy dla wszystkich członków rodziny.

Podobne rezultaty swoich badań prezentuje Thomas Schill i współpracownicy. Badania T. Schilla (1991) były próbą interpretacji pochodzenia osobowości samodestruktywnej poprzez skupienie się na przedmiotowym postrzeganiu środowiska rodzinnego. Zdaniem autora badań, ludzie o osobowości samodestruktywnej odczuwają swoje środowisko rodzinne jako nie udzielające wsparcia, zakazujące samostanowienia i otwartego wyrażania uczuć. Schilla interesowało to, czy podobny pogląd na rodzinę mają wszyscy jej członkowie czy tylko osoby (z tych rodzin) uzyskujące wysokie wyniki na Skali Osobowości Samodestruktywnej (identyfikują się z pozycją ofiary). Otóż w rodzinach tych zbieżności percepcyjne dotyczyły poczucia wspólnoty i porozumiewania się. Charakteryzował je negatywny filtr percepcyjny. Wszyscy członkowie rodziny podkreślali, że pomiędzy nimi jest mało wspólnoty i porozumienia. Dzieje się tak dlatego, że problemy, uczucia i opinie nie są ujawniane. Ich rodziny są także postrzegane jako nie dbające o osiągnięcia w pracy czy w szkole i nie dające żadnego etycz-

nego czy religijnego przewodnictwa (T. Schill 1991). Ponadto zbieżności percepcyjne dotyczyły także: ekspresywności w wyrażaniu uczuć, stosunku wobec sukcesu, religijności i zasad kontroli zachowania poszczególnych osób w rodzinie (T. Schill 1991).

Wyniki zaprezentowanych badań mają różnorodne implikacje: po pierwsze — dla rozwoju dzieci i rodziny, po drugie — dla terapii rodzin.

Zaprezentowany w badaniach negatywny filtr percepcyjny może działać na zasadzie samospełniającej się przepowiedni i w efekcie modyfikować zachowania poszczególnych osób w rodzinie, determinując tym samym jej właściwości (np. nasilając dezintegrację czy trudności rozwojowe lub adaptacyjne). Rosenthal, Rubin i Hilton (za B. Mroziak 1995, s. 151) „konkludują, że jasne jest, iż negatywne oczekiwania spostrzegającego mogą mieć groźne konsekwencje dla obiektu tych spostrzeżeń”. Podporządkowanie się oczekiwaniom przez „obiekt” (np. rodzinę, dziecko, ojca) może mieć miejsce nawet wtedy, gdy ów „obiekt zdaje sobie sprawę z negatywnych oczekiwań pod swoim adresem”.

Można przypuszczać, że „wyidealizowany” czy zbyt „pesymistyczny” sposób widzenia rzeczywistości rodzinnej przez rodziców (matkę i ojca) może „udzielać” się innym członkom rodziny. Można też twierdzić, że negatywny (lub pozytywny) obraz rodziny wpływa na oczekiwania oraz postępowanie rodziców i dzieci. Przyczynia się tym samym do obniżenia (lub podwyższenia) funkcjonalności rodziny, stosownie do percepcyjnego standardu rodziców i dzieci (rodzinnego wzorca rodziny).

Jeżeli chodzi o implikacje dla terapii, to istotny jest fakt, że percepcja rodziny przez matkę (i ojca) może pełnić ważną rolę w rozwoju dziecka. Zdaniem B. Mroziak (1995, s. 152), „jednym z celów terapii rodzin powinno być edukowanie rodziców, uświadamianie im możliwych i już istniejących konsekwencji negatywnego sposobu spostrzegania dziecka [i rodziny, przyp. autora], a także ujawnienie negatywnych zbieżności i rozbieżności percepcyjnych, z których członkowie rodzin często nie zdają sobie sprawy”.

BIBLIOGRAFIA

- Bradshaw J., *Zrozumieć rodzinę*, IPZiT, Warszawa 1994.
Gaś Z. B., *Uzależnienia — ocena skuteczności programów profilaktycznych*, WSiP, Warszawa 1994.
Maslow A. M., *Motywacja i osobowość*, IWP, Warszawa 1990.
Mroziak B., *Percepcja interpersonalna w rodzinach*, „Psychologia Wychowawcza”, t. XXVIII, nr 2, 1995.
Oleś P., *Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu*, Podręcznik, LTD PTP, Warszawa 1988.

Schill T., Beyler J., *Self-defeating personality and perceptions of family environment*, Psychological Reports. t. 69, 1991.

Skarżyńska K., *Spostrzeżanie ludzi*, PWN, Warszawa 1981.

SUMMARY

The article presents psychological studies carried out in a youth group looking for psychological help. Starting with system assumptions of the family concept, the author shows the existence of so-called "positive perceptive filter" in properly functioning families and "negative perceptive filter" in the families in which girls and boys experience a value crisis.

In both family groups which were compared (healthy and dysfunctional ones) the studies estimated the so-called direct perception of the family system in the dimensions of integrity, adaptability, mutual understanding, family roles, developmental problems, family disintegration and the feeling of functionality. The studies made use of an Inventory "Family Profile" by Z. B. Gaś (1995), which is meant to analyse the functioning of the family system from the point of view of each of its members.

